[illegible]

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ

Ապրիլի 1-ին

[illegible]

(Կը շարունակուի)

*) [illegible]

*) 1000 գիւղը [illegible] է 30 հազարի.

*) [illegible]

ցեցը թողն.. և այդպես են հաստատացրել պատասխան քահանաները.... Բժիշկն էլ թեև գույժ ծածկել էր կամ ծածկելու ցնցող գիտակցեցերի խաղերի անհամապատասխանություն նաև, բայց ինչ կարող այցելել խորագրությունը խոչիկի և անհամեմատ սպառնալու չափը...

Այս է գիւղական ժողովրդի վիճակը, ոչ միայն կենսիքով գիւղում, այլ և մեր բոլոր գաւառում, որ 50.000-ից աւելի բնակիչ ունի. միայն մի գաւառական բժիշկ ունենք այդ բոլոր բազմութեան համար, նա էլ տարվայ կէսը քաղաքում է լինում, իսկ այսպես գանգված ժամանակին էլ մի քանի բնակիչների համար միայն ազատ ժամանակ ունի...

„Մէ կարելի չէ ցաւել այսպիսի անտէր և թըշուառ ժողովրդի վրա։

Աշխարհաբանքներից այս տարվայ մասսա աւելի նման, իրանց զուգթեան արից ցույցը. երբեմ չէին առում. փոխանակ սոփորական բուժելի և ցըրտերի ամենազաւարժմայի դեղեր էին տնում. Անցած տարի ցանկացը հայերը մասին առելին վերջացրած, իսկ այժմ մարդու վերջերին գրեթէ սատկատած է. Աշխանուցանը մի թեթևակի բարեխառնած է։

Տեղական թատրոնականները պատրաստվում են առաջիկայ զատիկական տօներին մի քանի ներկայացումներ տալ բարեգործական նպատակով։

＊＊＊

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Աստրախանայի լրագիրները լսել են հաղորդում որ կոմս Լօրիս-Մէլիքով հրաժարական է տալիս ներքին գործերի մինիստրի պաշտօնից և որ նրա տեղը նշանակվելու է կոմս Շուվալով։

Մի որևէ թերթ խնդրում է մեզ յայտնել, որ նա Թարգմանել է առաւօտին լեզուով Պրեպեյի «Վարդա Լեւոն» վէպը։

ՔՈՒԹԱՅԻՍԻՑ մեզ հաղորդում են, որ Քութայիսի նահանգի մի քանի գիւղերում յայտնվել է մի տեսակ հիւանդութիւն. մարդու կոկորդը ուռչում է յանկարծակի և հիւանդը մի քանի օրվայ մէջ մեռնում է։

«Кавказъ» լրագրի մէջ տպված է Կովկասեան բժշկական ընկերութեան կողմից պաշտօնական հերքումն «Մշակի» մէջ հաղորդված այն լուրի, որ Շուշի նահանգում մի վարակիչ հիւանդութիւն է յայտնվել։ Պաշտօնական հերքման մէջ ասված է որ «Մշակից» արտատպված լուրը կեղծված է, բժշկական ընկերութիւնը հաստատել է Շուշի նահանգապետին և պատասխան է ստացել նահանգապետից որ Շուշի նահանգում այդ տեսակ հիւանդութիւն չը կայ։

Նկատի ունելով «Кавказъ» լրագրի համարները փոխանակ 5 կոպէկի 10 կոպէկով էին ծախվում, որովհետև համարի մէջ տպված էր թղթակցութիւններ վերա պատասխանի մասին։ Բայց մի և նոյն ժամանակ նոյն համարը «Кавказъ» լրագրի Թիֆլիսի բաժանորդներից շատ շատերը բաշխուցին չը ստացան։ Մենք խմբագրութեան մեր կողմից չը մեղադրել անհոգութեան մէջ, որ նա այնպիսի զրկողներ է պատճառ, որոնք նրան աւելի շատ են համարում իրանց պարտականութեան հանդէպ, քան թէ համարները բաժանորդներին։ Նոր մենք կարծեցինք որ պատասխանը մեզ չը բերեցին համարը, բայց հարցնելով մի քանի մասնաւոր ծանօթ անձանց, մի երկու ընթերցարաններ, հիւրանոցներին և այլն, խմբագրեցինք որ նրանք էլ չը ստացան այդ համարը։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԻ ԳԻՐՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

„Голосъ" լրագրում կարդում ենք հետևեալը։

Օքսֆորդեան համալսարանի անդամ Հէնրի Ֆանչեր Տօզեր (Tozer) Հանդարդուն բերան գնացի Աժիական Թիւրքիա ծանօթանալու նպատակով այդ երկրի հետ, և նոյնպես ինչպես թէ վերջին պատերազմը ազդեց բարի հետևանքներ ունեցաւ ազգաբնակութեան դրութեան բարւոքման վրա։ Այդ ճանապարհորդութեան նկարագրութիւնը այս գրքում լոյս տեսաւ Լօնդոնում հետևեալ վերնագրով „Թիւրքաց Հայաստան և Փոքր-Ասիայի արևելեան մասը" (Turkisch Armenia and Eastern Asia Minor"). Տօզերի գիրքը հանդերձ 500 երեսից բաղկացած մէջ ընդարձակ հատոր է, Աժիական Թիւրքիայի քարտէզով և շինվածքների նկարներով, որոնք նկարագրված են հեղինակի ձեռքով և անձամբ անցածը։

Տօզէր ճանապարհորդել է երկու ամսից քիչ աւելի։ Յուլիսի 14-ին, նա Կ. Պոլսից շոգենաւով ուղևորվեց դէպի Սամսոն, որտեղից անցնելով Ամասիայով, Արաբկիրով, Խարբերդով, Կապադովկիայով, Սեբաստիայով և Եփրատով, գնաց դէպի հարաւ, յետոյ ուղևորվեց դէպի հիւսիս Մշով, այդտեղից էլ անցաւ դէպի Վանի լիճը, Բիթլիսով, Բայազէտից դէպի Երզրում և Բայբուրդի միջով անցնելով հասաւ Տրապիզոն, որտեղից, սեպտեմբերի 27-ին վերադարձաւ Կ. Պոլիս։ Տօզէրի գրքից երևում է, որ մի այդպիսի ճանապարհորդութեան առանձին դժուարութիւններ և վտանգներ չէ ներկայացնում, թէպէտ Միջնադարեան հիւսիսային Ասիական սարահարթի գագաթով էր ներկայացնում ճանապարհորդի դրութիւնը Ասիական Թիւրքիայում։ Տօզէր և իր ուղեկիցը, շնորհիւ իրանց պաշտօնի գոյների միաժամանակ սպասարկութեան, ձեռք բերեցին ատրճանակի վկայականը, որի զօրութեամբ նրանք իրաւունք ունէին պահանջել զինւորական ընկերակցութիւն պաշտպաններ և հարուստ ժողով ունենալ տեղական իշխանութիւններից առանձին աջակցութեան վրա։ Բայց հիւսիսային և ազնիվ պատուաւոր անձինք Ասիական հասարակութեան մէջ նրանց, որ իրանց պաշտպանութեան համար հարկաւոր էր լինելու միայն մի քաղաքական թղթապանակ հետ, թէ չէ ճանապարհորդները անպաշտպան գիւղերի և չէրքէզների ձեռքը կընկնեին։ Դրանից Տօզէրին առում էին. «Դուք ապահով էր լինելու այստեղ աւելի քիչ աւել, քան թէ Եւրոպական Թիւրքիայում, բայց ձեզ աւելի կասեն»։ Նախազգուշութեան առաջին մասը աւելի գարշելի է, իսկ երկրորդ մասը հաստատվելու պարագայում։

Տօզէր առհասարակ ճանապարհորդութիւնը ձիով կատարեց։ Նրա ուղեկիցները բազմաթիւ չէին, բայց, այնուամենայնիւ, նա ոչ մէկ յարձակման չենթարկվեցաւ։ Մէկ անգամ նրանց ասպարագի կերպով ասաց նրան. „մեզ մեր գլխարկների դէմ կը պաշտպանեն", համոզելով հաւանելով, որ ապահովութեան անհրաժեշտ գոյութիւն է եւրոպական շրջանի անվնաս մարդկանց հետ որ և իցէ գործ ունենալու։

Տօզէր խօսք էր յաւակնում մի որ և է բարի բան ասել Աժիական Թիւրքիայում։ Առաջին երկիրը նոյն տեսակ դրութեան մէջն է, ինչ որ էր պատերազմից առաջ, իսկ շատ բան այնտեղ աւելի են վատացել է։ Ճանապարհորդները հասարակութեան մեծ հարց են, նախկին յու ճանապարհորդները չէին պահպանված և այսպիսի դրութեան մէջ են գտնվում, որ ոչ մի տեսակ կառք չէ կարող նրանց վրայով անցնել, և ձիով անցնել շատ ճանապարհորդներով վտանգաւոր է անցնել։ Երկիրը շատ աղքատ է, և մի ուրիշ հասարակութեան իշխանութեան առաջ ազգաբնակութիւնը ոչ ազգասէրութեան և ոչ կարիք էր զգալ, որովհետև առաջին հարկապահութեան միջոցները իրանց չեն։ Տօզէր առանց դժուարութեան առաջ էր բերում, թէ որ իրան հարկահաւաքիչ էր—փառքի, հաց, ձու և կաթը գնելով, իսկ մեզ՝ քաղաքներում։ Միայն բանվորները, պաշտօնները և գիւղին դժուարութեամբ էին ձեռք բերում։ Բայց ճանապարհորդները մեծ իրանց միջոցներով չէին ազդում, նրանց յանձնի յանձնառութեամբ հիւրասիրում էին տեղական բնակիչները։ Հայաստան հայերը և ամերիկական միսիոնարները առատութեամբ հիւրասիրում էին նրանց, որովհետև եւրոպացի այցելութիւնը նրանց համար մէջ հաղթանակ և բարեկամ գէպք էր որ և իցէ նորութեան խնդրում։ Այնինչ ի դէպս, որ ամերիկեան միսիոնարները Տօզէրի բանակները էին։ Տօզէր Կ. Պոլսի համալսարանի մարդից փոքր մէջ յայտնի քաղաք ամերիկեան միսիայի ճեմարանական հիմնարկութեան կամ «Առաքելական ուսումնական աւան»" մէջ և առաջնաքարիզ, միանի Բալուռթից, այդ գաւառի մէջ շրջագայական, ազգիկան գաւառան միսիոնարներին, որոնք ճանապարհորդներին տալիս էին փոքր խոսքի համեմատ։

Ազգաբնակութեան համարական և քաղաքական դրութեան վերաբերութեամբ Տօզէր հաղորդում է, որ 1874 թւին Ասիական Թիւրքիայում թիւաբանող սարսափելի սովից, որի վրա Կ. Պոլսի կառավարութիւնը ուշիւ ուշադրութիւն չը դարձրեց, ազգաբնակութիւնը անհետեւ թշուառութեան հասցրեց։ Այդ հանգամանքը զգալի պակասեցրեց գիւղացիների թիւը, և ծերերի ու երեխայն բազմաթիւ մասն դժբախտաբար մեռաւ։ Այս հանգամանքը Աժիական Թիւրքիայի մէջ, բայց երկրաւոր սովի տարում, և նրանցից համար միայն մէկ միլիոն փոխարինվեց։ Միայն Ամասիայի Սանջակից պակասեցաւ գիւղերի 15,000 մարդիկ և ջերմերով 1,500 միայն։ Եւ աւելի սեղ այդպես էր։ Այդպիսի պայմաններ ներգործութեան տակ ենթարկված կրկնապատկութեան վրա, և գել ցաւ և հարկեր չը պահանջեցին բազմաթիւ բնակիչներին։ Բացի դրանից, շատ նահանգներ, պատերազմի ժամանակ, սարսափելի աւերումների ենթարկվեցան թիւրքերի, մահմեդական չերքեզների և քիւրդերի կողմից։

Ամեն տեղ Տօզէր և նրա ուղեկիցը գտնում էին գանգատներ էին լսում կառավարութեան վրա. թիւրքերը, հայերը, ամերիկացիները և գերմանացիները—բոլորը, միահամուռ, գանգատվում էին հարկերի ծանրութեան և փաշաների անխնայ կողոպտողութեան դէմ։ Հարստահարութեան նշանաւոր ճանապարհորդի վրա փոստային հեռագրութիւններ չը կան և նամակները պատահական անցորդներին են յանձնվում։ Մի քանի նահանգներում հեռագրական թելեր են անցկացրած, բայց հեռագիրները բերում են միայն այնպես երկար ժամանակ և այնպիսի սխալներով են հաղորդվում, որ հեռագրից սպասել քաղցր բարեբախտի անօգուտ է։ Արդարադատութեան ամենևին գոյութիւն չունի թիւրքիայում. այն, ինչ որ գտնվում է անուանված, ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ կաշառքների մի սրահ, որտեղ դատաւորները ամբողջապես գնվում են պէտք է մնալ, եթէ գանգատվում են իրանց իրաւունքների մեր գառնալ։ Բացի դրանից հայերը գառն կերպով գանգատվում էին քիւրդերի յարձակմունքների դէմ, որոնք կողոպտում, սպանում և ապականում են, և թիւրքաց զինուորների դէմ, որոնց ուղարկում են քիւրդերին զսպելու համար և որոնք փոխանակ այդ փոքրիկների զսպելու, գեռ նրանց ձեռնէն էլ բանդագրում են։ Այն ինչ ձեռքը, այդ մի և նոյն քիւրդերը, կառավարութեան հրամանով, աղատուած են զանուի հայոց գիւղերում, որոնց թէ իրանք և թէ իրանց անասունները ամեն պիտոյքները ստանում են քրիստոնեաներից ձրի։ Տօզէրին հաւատացնում էին, որ բոլոր ազգաբնակութիւնը առաւ է կառավարութեանը, բայց բնակիչները, ի բաց յանձնելով և թիւրքերին, պատրաստ են մեծ ուրախութեամբ ողջունել ամեն մի եւրոպական կառավարութեան, որը նրանց պաշտպան կը հանդիսանայ։ Անգլիական փոխ-հիւպատոսների նշանակումը մեծ ուրախութիւն պատճառեց ամենքին. այդ բանը մեծ յոյսեր ներշնչեց, մինչև չը պարզվեցաւ, որ հիւպատոսները ոչինչ իրաւունքներ չունեն թիւրքերի ներքին գործերի մէջ խառնվելու։ Տօզէրին ասում էին, որ ազգաբնակութիւնը սպասում էր Անգլիային կը հրատարակէր, իսկ եթէ այդ անհարկի է ասել, սպասում կրկնելեն առանձին։ Ազգաբնակութիւնը մեծ համակրութեամբ է վերաբերվում դէպի ռուսները և Տօզէր բացատրում է այդ նրանով, որ ռուսները լաւ էին վարվում թիւրքաց գերիների հետ։ Վերադարձած թիւրքերը ասում էին. „ռուսները մեզ լաւ էին կերակրում և լաւ շորեր ու ծխախոտ էին տալիս մեզ, նրանք են հենց մեզ հարկաւոր, որ կառավարեն մեզ"։ Այս բոլորը Տէզերնովի կարծիքով, ապացուցանում է, որ Աժիական Թիւրքիայի ազգաբնակութեան դրութեան բարւոքման անհրաժեշտ է յետաձգել։

Տօզէրի գիրքը պարունակում է նոյնպէս պատմական և հնագիտական շատ հետաքրքիր տեղեկութիւններ Փոքր-Ասիայի և Հայաստանի մասին, քաղաքների, հին յիշատակարանների նկարագրութիւններ և այլն։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Լրագիրները հաղորդում են, որ իբր թէ Թիւրքիան համաձայնվել է զիջել Յունաստանին Թեսալիա նահանգը, այն պայմանով, որ այդ նահանգը նա նախ կը յանձնէ եւրոպական մեծ պետութիւններից մեկին և ապա այդ պետութիւնը իր կողմից կը յանձնէ Յունաստանին։

—«National Zeitg.» լրագիրը հաղորդում է որ մօտերս վերջնական ապստամբ են Բերլինի մէջ ասանդ Կոլոյի գողութ։

—Ամերիկայի Միացեալ-Նահանգներում լինում են տեղեկացնանկի միսիոնները Նորեյրաներ մի մեծ միտքից կազդացա. Նոր-Իօրքում։ Բոլոր այդ միսիոնների վրա տեղեկացնանկները յայտնում են թէ ազգերը պէտք է ազատեն իրանց թագաւորներից։

—Բերլինից հեռագրում են «Presse» լրագրին որ Աւստրիայի և Գերմանիայի մէջ դաշնակցութիւն է կապված և որ երկու կայսրների մէջ նորից դաշնակցութեան կապելը շատ հաւանական է։ Այդ մասին բանակցութիւնները Բերլինի, Ս. Պետերբուրգի և Վիեննայի մէջ անընդհատ են։

—«Wiener Tagblatt» հաղորդում էր նորերումս թէ Աւստրո-Ունգարիան համաձայնվեց ոչ-նել Աւստրիային քաղաքական յանցաւորներին կալանաւորելու գործի մէջ և որ մինչև անգամ այդ պետութիւնը թոյլ տուեց Աւստրիային միջամտելու դէպի իր քաղաքական դաւաճանների աքսորներ Աւստրո-Ունգարիայի գլխաւոր քաղաքներում։ Այժմ «Pester Lloyd» լրագիրը հերքում է այդ լուրը, ասելով որ ոչ Աւստրիան է այդ տեսակ առաջարկութիւն արել, ոչ էլ Աւստրիայի կողմից այդ մասին համաձայնութիւն է եղել։

—Ունգարական «Pester Lloyd» լրագիրը հաստատում է որ Աւստրո-Ունգարիան կը մերժի Աւստրիայի կամ Գերմանիայի առաջարկութիւնը ապաստանի իրաւունքը սահմանափակելու համար։ «Եթէ մինչև անգամ կարելի լինէր ընդունել վիեննացական առաջարկութիւնը քաղաքական յանցաւորների ապաստանի իրաւունքը սահմանափակելու մասին, ասում է ունգարական թերթը, նրա ընդունելը ուրիշ բան չէր լինի, եթէ ոչ Աւստրիային ցոյց տուած ծառայութիւն, այնպիսի պետութեան, աւելացնում է «Pester Lloyd», որի հետ համերաշխութիւնը հնարաւոր է միմիայն անհատական իշխանութեան և բռնութեան հարցերի մէջ։»

—Կ. Պոլսի «Վերջնական Հոյսաստ» լրագիրը ասում է. «Այս մեծ թէ գալուստը ժամանակաւոր համար Պարսկաստանի քիւրդերը գործնաց կը խլեցին. ինձ մեզ չը վերադարձնել առաջին անոնց այդ ապստամբութեան, որ սպառնացին մէջ կրնայ քաղաքական կռիւներ պատճառ լինել, ասելով մեր պարտքն է արգելել մեր քիւրդերին, որ Պարսկաստանի քիւրդաց հետ միանալով զորքը չը մտնեն։ Մանաւանդ թէ նոյնը ու իրենց զինուորները յաւէտ ամենայն կուզենայինք, և աւանաւոր լրագիրք ժողովուրդը քիւրդերին բաղդէին զգուշանալու համար ասում փիճակին ուղղութեան վրա այլ ընդ այլոց հրատարակութիւններ կանեն։ Իսկ ասոր կառավարութեան հայոց վրա աւելի խոստովանութիւններ չը բանեցնելով, կալանաւոր ու ինքն նախ գնալու, և հայոց ազգը կը նայի ուրախ և արդիւնաւէտ ու քանաադեսակութեան մէջ նորա յառաջդիմութեանները։ Հայք ալ, անկասկած որ իրենց մէջէ Լօրիս-Մէլիքովի պէս մարդիկ կեցնեն, կը խօսուին Ռուսաց քաղաքակրթութեանը։»

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԼՕՆԴՕՆ, 6 ապրիլի։ Մեքքից հաղորդում են, որ թիւրքմենների 200 ասպատակներ երեք խարիսխ են անցել։ Վախ է՛ չը յարձակվել Պարսկաստանի և Աւստրիայի վրա և թշնամական գործողութիւններից հետ կաւ։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 3 ապրիլի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 97 ր., երկրորդ 94 ր., երրորդ 94 ր. 50 կ., չորրորդ 93 ր. 75 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 223 ր. 50 կ., երկրորդ 216 ր. 50 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 92 ր. 75 կ., երկրորդ 92 ր. 75 կ., երրորդ 93 ր., ոսկի 7 ր. 84 կ.։ Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդոնի վրա արժէ 24,69 պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա 211 մարկ 10 պֆ., Փարիզի վրա 261 ֆրանկ 10 սանտիմ։ Բորսայի տրամադրութիւնը անսար է։

Խմբագիր—Հրատարակիչ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ